

JE HEBT MEER BUREN DAN JE DENKT

Scholenkit

WWW.KOESTERBUREN.BE

PROVINCIE VLAAMS BRABANT

Inleiding	3
De provinciale campagne	3
Van koesterburen tot totemdieren/-planten	4
Aan de slag: een school in de ban van biodiversiteit	5
Campagnemateriaal	6
• <i>De Koesterschijf</i>	6
• <i>Totems</i>	6
• <i>Promotiemateriaal</i>	8
• <i>De maatregelenfiches</i>	9
Integratie in de MOS-werking	10
• <i>Het MOS-actieplan</i>	10
• <i>De MOS-criteria</i>	12
• <i>Ondersteuning vanuit MOS</i>	14
Praktijkvoorbeelden	16
Educatief aanbod voor scholen	18

COLOFON

Dit educatief draaiboek werd in oktober 2010 uitgegeven voor de Provincie Vlaams-Brabant.
Redactie en samenstelling: dienst leefmilieu, MOS Vlaams-Brabant
Vormgeving: informatiedienst / Druk: xxx / gedrukt op reprint
v.u. Marc Collier, provinciegrieffier, Provincieplein 1, 3010 Leuven,
ondernemingsnummer xxx-xxxxxx-xxx

Inleiding

De provinciale campagne

Het jaar 2010 is door de Verenigde Naties uitgeroepen tot het jaar van de Biodiversiteit. Het aantal verschillende soorten en hun leefgebieden gaat zowel op wereldschaal als lokaal sterk achteruit. Wereldwijd is ruim een derde van al de soorten met uitsterven bedreigd. Dat geldt net zo goed voor de soorten in onze eigen provincie en gemeenten. Naar schatting één derde tot de helft van de soorten in ons land zijn bedreigd. Dat komt onder andere doordat steeds meer natuur verdwijnt, er is meer vervuiling, overbevissing, de opkomst van sterkere uitheemse soorten, de klimaatopwarming, en ga zo maar door.

Nu het goede nieuws! Met de provinciale campagne 'Je hebt meer burens dan je denkt' willen we samen met gemeenten, verenigingen, scholen ... werken aan biodiversiteit. Door je als school mee te engageren in dit verhaal geven we samen het signaal: biodiversiteit is overall rondom ons, we maken er zelf deel van uit en we kunnen er zelf iets aan doen. Misschien lukt het ons samen wel om zo de lokale biodiversiteit in stand te houden? Wie weet helpen we ze zelfs vooruit!

“We willen samen met gemeenten, verenigingen, scholen ... werken aan biodiversiteit”.

De campagne werd in 2009 opgestart en zal 4 jaar lopen. Samenwerken vormt de sleutel van de campagne: provincie, gemeenten, de verenigingen, de regionale landschappen helpen elkaar waar nodig en inspireren elkaar voortdurend. Maar we doen ook graag een beroep op jou. We hopen dat ook jouw school één van onze koesterburen wil koesteren in dit biodiversiteitsverhaal.

foto: Harvey van Diek - Buitenbeeld

Van koesterburen tot totemdieren/planten

Geen enkele gemeente in Vlaams-Brabant ziet er hetzelfde uit. Die eigenheid zie je ook terug als we over biodiversiteit spreken. De leefgebieden die je in Leuven terugvindt, zijn niet dezelfde als in Galmaarden. Zo vind je in de ene gemeente veel akkers en graslanden, terwijl een andere gemeente eerder bosrijk is.

In deze provinciale campagne 'Je hebt meer burens dan je denkt' staat de unieke biodiversiteit van de gemeente centraal. Iedere gemeente bestaat uit een specifieke combinatie van leefgebieden (voor de campagne beperkt van 3 tot 10 leefgebieden), steeds gekoppeld aan een specifieke provinciale prioritaire soort¹. Vermits we met de campagne willen aanzetten tot koesteren, spreken we over **koesterburen**. Voor elk leefgebied staat trouwens niet alleen een koesterbuur symbool, maar ook de andere prioritaire soorten die daar in voorkomen. Door het ondersteunen van 1 koesterbuur/ leefgebied geef je dus ook een heel aantal andere soorten een duwtje in de rug! Zo kunnen ook de gouden tor, geelgors, eikelmuis, zomertortel, witvlekbosrankspanner en het heggerank-lieveheersbeestje mee profiteren van acties ten voordele van de koesterbuur sleedoornpage.

Het overzicht van alle gemeenten met hun koesterburen en leefgebieden vind je op www.koesterburen.be. Een overzicht van de koesterburen van jouw gemeente vind je ook terug in deze scholenkit.

“Door het ondersteunen van 1 koesterbuur/ leefgebied geef je dus ook een heel aantal andere soorten een duwtje in de rug!”

Gemeenten, bedrijven, organisaties, burgers, verenigingen, scholen, kortom iedereen die dat wil, kan één van de koesterburen uitroepen tot zijn of haar **totemdier/-plant**. Het is jouw symbool voor je bijdrage aan de grote biodiversiteitscampagne. Je draagt er zorg voor, koestert haar/hem en neemt maatregelen om het leefgebied van jouw totem te beschermen.

¹ Provinciale Prioritaire Soorten (PPS) zijn een wetenschappelijk onderbouwde selectie van meer dan 200 planten- dier- en zwamsorten, gekoppeld aan een lijst van specifieke leefgebieden.

Aan de slag

Een school in de ban van biodiversiteit

Het is duidelijk dat ook scholen kunnen bijdragen aan de campagne 'Je hebt meer buuren dan je denkt'. Door werk te maken van de leefgebieden ondersteun je niet alleen gemeentelijke koesterburen maar ook heel wat andere planten en dieren.

Op schooldomeinen ligt nog een enorm potentieel aan te ontwikkelen natuur (lees: biodiversiteit) voor het rapen, zelfs in scholen met 'grijze' speelplaatsen. Ook daar kun je op een beperkte oppervlakte een rijk aanbod aan fauna en flora creëren. Door schooldomeinen (inheems) te vergroenen, ontwikkel je 'stapstenen' voor insecten, vogels, reptielen, amfibieën en kleine zoogdieren die zich daardoor gemakkelijker kunnen verplaatsen van het ene natuur(rijke) gebied naar het andere. En

we kunnen je garanderen; in dit door beton en stenen volgebouwde landje is dat echt wel nodig. Daarnaast biedt het perfecte kansen tot ervaringsgericht leren. Dus ... verzamel collega's, leerlingen en ouders om je heen, bekijk je schooldomein eens vanuit de ogen van de koesterburen en ga creatief aan de slag. En wie weet tover je binnen de kortste keren wel een klein natuurpareltje op het schooldomein uit je hoge hoed.

Maar ook buiten de school liggen de kansen voor het rapen. Samen met de gemeente actie voeren rond akkervogels, een natuurgebied adopteren, mee inspringen op een actie van de lokale natuurvereniging ... zijn hier maar enkele voorbeelden van.

In deze scholenkit ontdek je hoe ook jouw school succesvol kan deelnemen aan de strijd voor de lokale biodiversiteit. De scholenkit is vooral een doe-boek en inspiratiegids om **eigen acties uit te voeren en in de kijker te zetten** en om jouw school, gemeente en haar inwoners aan te sporen tot acties (van sensibilisering tot acties op het terrein) die de lokale biodiversiteit weer doen heropleven.

De scholenkit bestaat uit:

- informatie en gebruikstips over het campagnemateriaal
- tips om de werking rond biodiversiteit te integreren in de MOS-werking
- tussenbladen van de verschillende leefgebieden
- twee ingevulde MOS-actieplannen
- een overzicht van de koesterburen van jouw gemeente

- een kaart met de leefgebieden van jouw gemeente
- een koesterschijf van jouw gemeente
- een leermiddelenlijst rond het thema natuur

Deze kit is gebaseerd op de groepenkit, opgesteld door de provincie in samenwerking met de regionale landschappen en vertegenwoordigers van verschillende natuurorganisaties. Houd deze scholenkit goed bij. Het is jouw papieren naslagwerk, je ruggen- en geheugensteun tijdens de komende campagnedagen, -maanden en -jaren. Als je op zoek bent naar ideeën, inspiratie of informatie dan weet je meteen waar je je zoektocht kunt beginnen. Je kan de kit aanvullen met informatie over de eigen acties. Zo groeit de kit uit tot een persoonlijk campagnedagboek. Je kan de scholenkit ook downloaden via www.koesterburen.be.

Campagnemateriaal

Een totem kiezen kan op verschillende manieren

Je kan vertrekken van de koesterschijf en nagaan hoe je als school je met een gemeentelijke koesterbuur kan vereenzelvigen. Je kan zoeken naar **een verhaal**, de achterliggende boodschap die het totemdier of -plant je vertelt en waarmee je aansluiting vindt. Je kunt hierbij putten uit zowel biologische, geneeskundige (kruiden) als mythologische kennis. Ook de volksliteratuur en persoonlijke verhalen (zowel van oud als jong) bieden vaak mooie ingangen over dieren en planten uit de campagne.

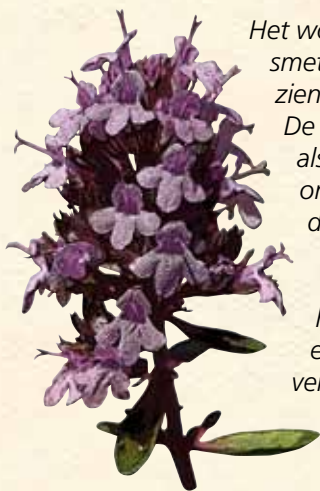
Enkele voorbeelden:

De vroedmeesterpad:

De vroedmeesterpad is een natuurlijk symbool van mannelijke zorgzaamheid. De mannetjes dragen de bevruchte eitjes op hun rug tot de larven uitkomen. Voor ons mensen lijkt het de omgekeerde wereld, een man die de zwangerschap volbrengt. De vroedmeesterpad is nog een buitenbeentje. Het broedseizoen loopt namelijk tot in het najaar. Eigenzinnigheid en zorgzaamheid zijn dus twee eigenschappen die je met de vroedmeesterpad kunt associëren. En van vroedmeesterpadden wordt ook wel eens gezegd dat ze 'zingen'. Ze 'fluiten' elk op een andere toon. Misschien iets voor muzikale scholen?

Grote tijm:

Het woord tijm betekent 'ontsmetting'. Tijm is altijd gezien als een zuiverend kruid. De Romeinen zagen tijm als symbool van moed en onverschrokkenheid. In de Middeleeuwen stond het kruid weer symbool voor 'actie en zachtheid' in de liefde. Een edelvrouw gaf haar uitverkoren ridder een zakdoek met daarop een takje tijm en een bijgeborduurd die ho-

ning puurde uit tijm. De grote tijm is een totem van liefde en tederheid, en van moed en onverschrokkenheid. Alles voor de geliefden. De ideale beschermplant dus.

Je kan ook vertrekken vanuit de **soort**. Stel dat je school al enkele jaren acties doet rond één van de gemeentelijke koesterburen. Dan is dit misschien het uitgelezen moment om deze acties onder de aandacht te brengen door het kiezen van deze soort als totem. Wanneer de lokale natuurvereniging een totem heeft, die behoort tot de gemeentelijke koesterburen, kan het de moeite lonen hier bij aan te sluiten en elkaars werking te versterken. Maar ook de herkenbaarheid, de 'aaibaarheid' van een soort kan de keuze ervan als totem bepalen.

Maar je kan natuurlijk ook vertrekken vanuit het **leefgebied**. Wanneer de school al actie voert in een bepaald leefgebied (bv. via Educatief Natuurbeheer) kan je via de koesterschijf van de gemeente nagaan welke koesterbuur hiermee gerelateerd is. Dit kan de totem worden. Evengoed kan je samen met de leerlingen nagaan in welk leefgebied de school ligt en onderzoeken via de gemeentelijke koesterschijf welke koesterbuur gerelateerd is met dit leefgebied. Je totem is geboren!

TIPS

Enkele tips om de totem in het daglicht te stellen

- Een zogenaamde 'Toteminwijding' kan een toffe manier zijn om het door jullie gekozen totemdier of -plant kenbaar te maken aan de hele schoolgemeenschap, gemeente, buurt ...
- Samen met de leerlingen een heuse totempaal in elkaar knutselen.
- Samen met de leerlingen een totemlied, -versje en/of -dansje maken
- Een totemdagboek of seizoenenboek bijhouden
- Een affichecampagne
- Een totemblog op de schoolwebsite
- Een tentoonstelling over de totem op het schoolfeest of de opendeurdag
- De leerlingen totemverhalen laten verzinnen
- Een geboortefeest inclusief doopsuiker en geboortekaartje

Promotiemateriaal

Onderstaand promotiemateriaal kan je, samen met nog een heleboel ander materiaal, terugvinden op de website www.koesterburen.be (doorklikken op 'campagnemateriaal', doorklikken op 'google.docs'). Zo kan je het materiaal naar keuze zelf afprinten. Vraag even na bij je gemeente of zij eventueel promotiemateriaal ter beschikking stellen.

Affiches

Voor het informeren en enthousiasmeren van de hele schoolgemeenschap over de deelname aan de campagne en de gekozen totem kan de school gebruik maken van affiches.

Via de affiche van de gemeentelijke koesterburen kan je de gehele schoolgemeenschap informeren over de lokale koesterburen en hun leefgebied. Bovendien kan de school, in de voorziene witruimte, eigen activiteiten rond biodiversiteit, koesterburen en leefgebieden aankondigen.

Eens een totem gekozen, houdt niets de school tegen om zelf totemaffiches te maken. Een wedstrijd op school waarbij elke klas/ leerling zelf een affiche rond de gekozen totem maakt kan toffe, originele en in het oog springende affiches opleveren. Doen!

Voor de computerspecialisten onder ons: al de bouwstenen voor het maken van een eigen totemaffiche kan je terugvinden op de website www.koesterburen.be

Stickers

Per leefgebied werden er stickers gemaakt van de bijhorende koesterburen. Ook deze kunnen gebruikt worden als sensibilisatiemateriaal.

De maatregelenfiches

Welke terreinacties kunnen er nu allemaal gebeuren? Wat kan jouw school doen voor de koesterburen in de leefgebieden? Want hier is het uiteindelijk toch allemaal om te doen ...

Hiervoor worden maatregelenfiches opgesteld. Het gaat om voorbeelden van terreinacties die je als school kan ondernemen of ondersteunen in dat bewuste leefgebied ten voordele van de gekozen totem.

Verderop in de scholenkit vind je 12 tussenbladen terug. Deze stellen de 12 hoofdleegebieden voor:

- waterlopen
- poelen, plassen en moerassen
- akkers
- bermen en verstoorde gronden
- graslanden
- heide
- ruigten en struwelen
- hagen en houtkanten
- bossen
- broekbossen
- urbaan gebied
- parklandschappen en bomenrijen

Op deze tussenbladen vind je alvast heel wat inspiratie voor mogelijke terreinacties in de verschillende hoofdleegebieden. Doorheen het verloop van de campagne (2009- 2013) worden per leefgebied ook fiches met mogelijke terreinacties, op maat van de school, uitgewerkt. Deze fiches zullen te downloaden zijn via www.koesterburen.be. Via de digiMOS houden we je op de hoogte wanneer een nieuwe maatregelenfiche beschikbaar is. Steek de maatregelenfiches voor jouw koesterbu(u)r(en) in deze map achter het juiste leefgebied. Zo zie je hoe de biodiversiteit groeit op school.

Daarnaast kan je ook aan de slag met de natuurbox, een box vol boeken die inspiratie kunnen geven of kunnen helpen bij het uitwerken van natuurprojecten op school (voor meer informatie zie p19 Educatief aanbod voor scholen). Maar ook de MOS-themabundel natuur en de boeken, websites ... uit de leermiddelenlijst natuur (te vinden in de scholenkit) kunnen hulp bieden bij het vorm geven van de terreinacties.

Integratie

Integratie in de MOS-werking

MOS staat voor “Milieuzorg Op School”. Het is een initiatief van de Vlaamse overheid. De afdeling Milieu-integratie en -subsiëringen van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie werkt hiervoor samen met de vijf Vlaamse provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Een school die instapt in het MOS-project engageert zich om een educatief verantwoorde milieuzorgwerking uit te bouwen. MOS zet scholen ertoe aan om samen met het hele team, leerlingen en ouders de school “om te bouwen” tot een milieuvriendelijke en duurzame school.

MOS stelt vijf thema's voorop namelijk.

- afvalpreventie
- energie
- water
- mobiliteit
- natuur op school

Maar ook verschillende andere thema's, zoals biodiversiteit, gezonde voeding of duurzaamheid, kunnen perfect geïntegreerd worden binnen het MOS-project. Zo vang je, zonder veel extra werk, twee vliegen in één klap!

Voor scholen die al werken rond het thema natuur kan het zeer waardevol zijn om deze

werking open te trekken naar biodiversiteit. Op deze manier draagt de school concreet een steentje bij tot het behoud van de natuur in de schoolomgeving. De vergroening van de school gebeurt dan doelgericht, met de totemplant of -dier en andere soorten in gedachte. Er wordt een leefgebied/ stapsteen voor de totem gecreëerd, zodat deze meer kansen krijgt op en/of in de buurt van de school. Een nobel, concreet en aanstekelijk doel om met de hele school aan te werken.

Voor scholen die nog niet aan het thema natuur zijn toegekomen kan het werken rond een koesterbuur de perfecte opstap vormen om ook dit thema grondig aan te pakken. Een school met veel natuur is immers niet alleen voordelig voor dier en plant, maar ook voor leerkracht en kind. Natuur op school heeft immers een positieve invloed op de gezondheid, het pestgedrag, vandalisme ... En dan hebben we het nog niet gehad over de leerkansen en ervaringen die een natuurlijke omgeving biedt.

In dit hoofdstuk reiken we je een heleboel tips aan om de deelname aan de campagne ‘Je hebt meer burens dan je denkt’ te integreren in de MOS-werking van de school. En wie weet help je niet alleen de biodiversiteit een handje, maar verdien je ook nog eens een MOS-logo.

Het MOS-actieplan

Via het MOS-actieplan kan een school de werking rond haar totem perfect inpassen in de MOS-werking! Het MOS-actieplan laat toe om zowel te plannen ‘wanneer’ welke actie plaatsvindt (verticaal), ‘hoe’ elke actie ingevuld wordt op niveau van de school, de klas en de omgeving (horizontaal) en hoe dit alles organisatorisch wordt aangepakt.

Het MOS-actieplan heeft een dubbel doel. Enerzijds helpt het de MOS-werkgroep bij het zorgvuldig plannen van MOS-acties en de MOS-werking. Anderzijds is het een goed middel om aan de gehele schoolgemeenschap duidelijk te maken wat er dat schooljaar gaat gebeuren of gebeurde op het vlak van milieuzorg. Een goed actieplan wordt dan ook niet gemaakt door één persoon. Het is van groot belang zo veel mogelijk participanten (leerlingen, leerkrachten,

ouders, directie ...) te betrekken bij het opstellen en uitvoeren ervan. Als bijlage vind je twee voorbeelden van een ingevuld actieplan voor één schooljaar. Hiernaast lees je een korte beschrijving ervan.

Voorbeeld 1: de huiszwaluw

Het eerste actieplan is van een fictieve school die als totem koos voor de huiszwaluw en hier eerder kleinschalige terreinacties rond uitvoerde. De school leidde het thema 'biodiversiteit' in door middel van een toneel met plechtige overhandiging van de koesterschijf door de schepen van leefmilieu. De gekozen totem werd zichtbaar gemaakt via een totempaal. Door een aantal zeer haalbare acties werd de huiszwaluw een duwtje in de rug gegeven: nestkasten maken, aanleg modderplaats, affichecampagne schoolbuurt tegen pesticiden en het schoolfeest in het teken van de huiszwaluw. Zo zie je maar dat ook een 'grijze' school heel wat kansen biedt om rond biodiversiteit/natuur te werken

Voorbeeld 2: de kamsalamander

Het tweede actieplan is van een fictieve school die een stapje verder gaat. Zij koos de kamsalamander als totem en voerde hier groot-schalige terreinacties rond uit. Tijdens de inleidende fase besteedde de school tijd aan het verkennen en inventariseren van de natuur op school en het kiezen van de totem aan de hand van het leukste verhaal. Hierop volgde de planfase waarin kennis gemaakt werd met de kamsalamander en zijn behoeften en in samenwerking met een externe expert een vergroeningsplan van de school werd uitgewerkt. En uiteindelijk volgde de eerste vergroeningsfase met de aanleg van een poel en een inhuldiging ervan op het schoolfeest.

Wat opvalt in beide actieplannen is dat de scholen planmatig en doelgericht tewerk gaan. Beide scholen gaan uit van het doel: het beschermen/koesteren van ons totemdier. Meer informatie over de 5 MOS-criteria vind je op p12

Met deze voorbeeldactieplannen willen we aantonen dat de werking rond een koesterbuur perfect in te passen valt binnen de MOS-werking, zelfs voor scholen met weinig plaats voor vergroening. Beide actieplannen zitten, om je zo veel mogelijk voorbeelden mee te geven, redelijk volgepropt met mogelijke activiteiten. Het is echter helemaal niet de bedoeling dat je eigen actieplan zo vol staat. Gebruik de voorbeeldactieplannen vooral als bron van inspiratie.

Meer informatie over MOS en het opstellen van een MOS-actieplan vind je terug in de nieuwe MOS-handleiding, op eenvoudig aanvraag en gratis te verkrijgen bij de MOS-begeleiding. Ook de MOS-themabundel natuur kan je heel wat

inspiratie opleveren bij het opstellen en uitwerken van een actieplan. Deze bundel staat boordevol verhalen, oriënterende activiteiten, acties, informatieve teksten ... die je kan gebruiken om het thema natuur vorm te geven in de school. Bovendien vind je ter inspiratie achteraan deze bundel nog een voorbeeld van een ingevuld actieplan rond natuur.

De MOS-begeleiders staan ook klaar om je met raad en daad bij te staan. Je kan hen altijd contacteren voor een begeleidend bezoek op de school (voor de contactgegevens MOS-begeleiding zie p14)

**TIME
FOR
ACTION**

Actieplannen: zie bijlage

De MOS-criteria

Binnen de MOS-werking is niet alleen het resultaat, maar vooral ook het proces belangrijk. Op welke manier pakt de school het MOS-project aan? Wie wordt hierbij betrokken?

Een MOS-school die op een kwaliteitsvolle manier te werk gaat, doet dit dan ook met aandacht voor de vijf MOS-criteria:

Visie en planning

Een goede MOS-werking bestaat niet uit enkele lukrake acties, maar is doelgericht en planmatig. De school heeft een duidelijke visie op wat ze wilt bereiken en hier wordt op een systematische, planmatige en stapsgewijze manier werk van gemaakt.

Koestertips:

■ Zie p10 het MOS-actieplan

■ Alvorens het opstellen van het actieplan is het belangrijk met de gehele schoolgemeenschap een duidelijk doel te formuleren waar jullie naar toe willen werken en dit zowel op korte als op lange termijn. De campagne 'Je hebt meer burens dan je denkt' levert jullie een duidelijk en nobel doel: het koesteren van het door jullie gekozen totemdier/-plant.

Leerlingenbetrokkenheid

MOS is niet alleen een project voor, maar vooral ook van de leerlingen. Wanneer de leerlingen mee voorstellen kunnen aanreiken en acties uitwerken en evalueren zal hun enthousiasme alleen maar groeien. Dan is MOS meer dan een project van de school, dan is MOS een project van hun!

Koestertips:

■ Betrek de leerlingen bij het kiezen van de totem. Zo kan je bijvoorbeeld een heuse verkiezingscampagne voor de gemeentelijke koesterburen opzetten. Elke klas voert campagne voor één van de koesterburen. Hieruit wordt gezamenlijk een totemdier/-plant gekozen.

■ Wanneer de school plannen heeft om het schooldomein in het kader van de gekozen totem te vergroenen, is het aangewezen de leerlingen hier al vanaf de planfase bij te betrekken. Enkele mogelijke manieren: elke klas ontwerpt een droom-groene-school, elk kind maakt een tekening van zijn/haar droomschool, een klassikale brainstorm over de vergroening van de school, een fototentoonstelling van mogelijke vergroeningselementen waar de leerlingen een top 3 over kunnen opstellen ... Belangrijk is dat met de voorstellen ook rekening gehouden wordt (succeservaring!) bij het opstellen van het uiteindelijke plan en dat het plan regelmatig met hen teruggespeeld wordt.

■ Bied de leerlingen een duidelijk forum waar ze hun ideeën in verband met het project kwijt kunnen. Dit kan o.a. door MOS als vast agendapunt op de leerlingenraad te brengen, via een maandelijks open forum, een ideeënbus, een MOS-raad, regelmatige klas-sikale denksessies ...

■ Organiseer een 'koesterstorm': brainstorm met de leerlingen over hoe je de totem kan koesteren.

■ Betrek de leerlingen ook zoveel mogelijk bij het uitwerken en uitvoeren van de acties. Zo kunnen zij bijvoorbeeld zelf uitzoeken wat er allemaal nodig is voor het aanleggen van een vlindertuin, het maken van nestkasten ...

■ Ook door het werken met een mascotte, bijvoorbeeld een pluchen totemdier of totemplant uit papiermaché, worden de leerlingen op een toffe, speelse manier warm gemaakt voor de geplande acties.

Breed draagvlak

Onder het motto 'samen staan we sterk' gaan we op zoek naar bondgenoten om het project te dragen. Hierbij gaan we niet alleen op zoek binnen, maar ook buiten de school. Leerkrachten, directie, onderhouds- en administratief personeel, de gemeente, ouders, een lokale natuurvereniging ... slaan de handen in elkaar om biodiversiteit een kans te geven binnen en buiten de school! Wauw!

Koestertips:

■ Via tuinwerkdagen kunnen (groot) ouders mee betrokken worden bij het onderhouden en realiseren van natuurprojecten op school bv. het ophangen van nestkasten, het aanleggen van een takkenwal, het aanleggen van een vlindertuin ...

■ Via het oudercomité of de MOS-werkgroep kunnen ouders ook betrokken worden bij het bedenken van leuke acties. Wil je graag al de ouders de kans geven hun ideeën aan te reiken dan kan een enquête of een (digitale) ideeënbus ook

een oplossing bieden. Zo kunnen ook zij hun droom-groene-school tekenen, hun top 3 aan vergroeningselementen doorgeven ...

■ Ook ouders, buurtbewoners, de gemeente, lokale natuurverenigingen kunnen deelnemen aan de verkiezingscampagne van het totemdier of -plant. Dit versterkt gegarandeerd de samenhangigheid.

■ Samenwerking met de gemeente is een must!! Welk zijn de gemeentelijke koesterburen? Wat doet wie hier al rond? Hoe kan de gemeente ons ondersteunen? Welke expertise bestaat er binnen onze gemeente? Een leuke manier om de nadruk te leggen op het 'samen' streven naar meer biodiversiteit is om de burgemeester/ schepen van leefmilieu uit te nodigen om jullie totemdier of -plant officieel in te huldigen.

■ Om een goed idee te krijgen welke acties nut hebben voor jullie totemdier of -plant is toch wel vaak enige expertise nodig. Aarzel zeker niet een lokale natuurvereniging aan te spreken om jullie hier mee op weg te helpen.

■ Denk aan de provinciale subsidie Natuur Op School wanneer jullie vergroeningsplannen hebben voor de school (voor meer informatie hierover zie p14 ondersteuning vanuit MOS).

Communicatie

Communicatie vormt een belangrijke pijler in het welslagen van een project. Betrokkenen en belanghebbenden, zowel intern als extern, informeren en

een forum geven, zorgt ervoor dat het enthousiasme aangewakkerd wordt en het engagement vergroot. Het is ook een leuke manier voor de school om positief uit te pakken met de gerealiseerde acties.

Koestertips:

■ Een affichecampagne is een leuke manier om het project/ de totem kenbaar te maken zowel binnen als buiten de school. Hierbij kunnen jullie gebruik maken van de bestaande affiches (zie p7 promotiemateriaal). Maar ook een wedstrijd op school om de leukste affiche te maken is een leuke manier om tot originele affiches te komen. Nog enkele andere manieren om de totem in te wijden op de school vind je op p8 totems.

■ Via een open tuindag kunnen (groot)ouders en buurtbewoners kennis maken met de bereikte biodiversiteit op school en geënthousiasmeerd worden om samen verder aan de slag te gaan. Maar ook een inhuldiging van de realisaties op de opendeurdag, een tentoonstelling op het schoolfeest ... zijn manieren om uit te pakken met jullie werk.

■ Een MOS-hoekje op school, een vaste MOS-rubriek in de schoolkrant, een totemluik op de schoolwebsite zijn enkele communicatiekanalen die het waard zijn om op te nemen in een communicatiestrategie rond het project.

■ Communicatie over een bepaald project maak je extra zichtbaar door hier een eigen logo voor te ontwikkelen. Hiervoor kan je gebruik maken van het campagne-materiaal (de stickers, de koesterrozet) of je kan de kinderen via een wedstrijd een eigen logo laten ontwerpen. Telkens wanneer dit logo ergens opduikt (brieven, website, schoolkrant ...) weet iedereen dat er nieuws is over de biodiversiteitscampagne.

■ Kleed bestaande activiteiten in met jouw totem bv. de jaarlijkse carnavalstoet in het thema van de zwaluw.

Verankering

Het is de bedoeling dat MOS structureel ingebed geraakt in de schoolwerking. Het is geen éénmalig project, maar wordt geïntegreerd in de schoolcultuur. Hiertoe worden regels opgenomen in het schoolreglement, worden inspanningen geleverd op school-, klas- en omgevingsniveau, wordt er gewerkt op korte, maar ook op lange termijn ...

Koestertips:

■ door het gezamenlijk strijden voor hun totemdier of -plant krijgen de leerlingen respect voor de natuur.

■ planmatig werken rond de campagne geeft prachtige kansen voor het ontwikkelen van leerlijnen rond het thema natuur.

■ de werking rond 'Je hebt meer burens dan je denkt' wordt opgenomen in het schoolwerkplan.

■ het doel van de biodiversiteitscampagne wordt mee opgenomen in de schoolvisie.

■ elke klas kan een vaste taak binnen het project op zich nemen bv. eerste leerjaar verzorgt de vlindertuin, tweede leerjaar is verantwoordelijk voor het onderhoud van de nestkasten ..

Ondersteuning

Ondersteuning vanuit MOS

Wat	MOS-BEGELEIDERS
Inhoud	De MOS-begeleiders staan klaar om je te helpen met je milieu-zorgproject. Ze helpen de school verder met raad en daad. Je kan hen altijd bellen/mailen of hen uitnodigen voor een begeleidend bezoek aan de school. Je bent ook altijd welkom op de MOS-trefdagen die regelmatig door hen worden georganiseerd.
Contact	De provinciale MOS-begeleiders Basisonderwijs: Lien Loonbeek, tel. 016-26 72 37 Herwig Kevelaerts, tel. 016-26 72 57 mos@vlaamsbrabant.be www.vlaamsbrabant.be/mos www.milieu-zorgopschool.be

Wat	THEMABUNDEL 'NATUUR OP SCHOOL'
Inhoud	De educatieve themabundel 'Natuur op School' laat toe om milieu-zorg zonder al te veel extra inspanningen in het onderwijsgebeuren in te passen en in de praktijk te brengen. Deze themabundel bevat mogelijke acties en educatieve ondersteuning om binnen de school aan de slag te gaan met 'natuur'. Aansluitend bij de themabundel kan je gebruik maken van een uitgebreide leermiddelenlijst. Deze is te downloaden via de provinciale website
Distributie	De themabundel is gratis beschikbaar voor alle MOS-basisscholen. Je kan een themabundel aanvragen via de provinciale MOS-bege-leider

Wat	MOS-LOGO
Inhoud	Als erkenning voor je werk kan je het MOS-logo behalen. Dit logo bestaat uit drie delen: logo1, logo2 en logo3. Per schooljaar kan je 1 logo aanvragen.
Contact	Stap 1: Stuur bij voorkeur vóór 1 november en ten laatste vóór 15 december je planning voor het lopende schooljaar naar de MOS-begeleider. Stap 2: Bezorg de MOS-begeleider vóór 15 mei je volledige dossier: • een kopie van het uitgevoerde actieplan. Op dit actieplan is duidelijk hoe je met de criteria hebt rekening gehouden; • relevante bijlagen/documentatie (bv. foto's, schoolreglement, ouderenquête, verslagen MOS-vergaderingen ...); • Scholen die herkansen of voor een tweede of derde logo gaan geven aan hoe de school is omgegaan met de adviezen/tips die ze meekreeg van de jury.

Wat	POPELEPEEPASJES VOOR GRATIS BUSUITSTAPPEN NAAR NATUURACTIVITEITEN
Inhoud	Leerkrachten die met de klas op natuuruitstap willen, kunnen gratis gebruik maken van de bus en de tram van De Lijn door middel van de popelepeepasjes.
Hoe	Dien vooraf een aanvraag in. Je kunt hiervoor terecht bij de provinciale begeleiders.
Distributie	De popelepeepasjes zijn gratis voor MOS-scholen. Je kunt ze aanvragen via de provinciale MOS-begeleiders

Wat	SUBSIDIE NATUUR OP SCHOOL
Inhoud	De provincie geeft subsidies voor scholen die werken rond natuur op school. De subsidie bedraagt maximaal 80% van de werkelijke kosten van het project en is beperkt tot 5.000 euro per school per jaar. Enkel projecten van minimum 500 euro worden in overweging genomen. De subsidies worden verleend binnen de perken van de daartoe voorziene budgetten in de provinciale begroting.
Hoe	De projecten moeten voldoen aan bepaalde toepassingsvoorwaarden. Deze kan je vinden in het subsidiereglement. Wie wil deelnemen, dient een aanvraagformulier in. De deputatie van de provincie Vlaams-Brabant toetst elke aanvraag aan de toepassingsvoorwaarden en stelt op basis hiervan de maximum te verkrijgen subsidie vast.
Wanneer	Twee indiendata per jaar: - tussen 1 januari en 1 februari - tussen 1 september en 1 oktober
Contact	016-26 72 44 - nme@vlaamsbrabant.be www.vlaamsbrabant.be/mos

Praktijk

Praktijkvoorbeelden

Voorbeeld 1

Schooljaar 2009-2010 sprongen al enkele scholen op de kar van de campagne 'Je hebt meer burens dan je denkt'. Zo koos **Vrije Basisschool Mariadal uit Hoegaarden**, in samenwerking met gemeente en lokale natuurverenigingen, de geelgors en grauwe gors als totem. Dit leidde tot een mooi educatief project met als apotheose een tentoonstelling rond deze vogels op het gemeentehuis en op het schoolfeest. De werking rond deze totems werd ook volledig geïntegreerd binnen hun MOS-werking rond het thema natuur. De school behaalde mede hierdoor het derde MOS-logo.

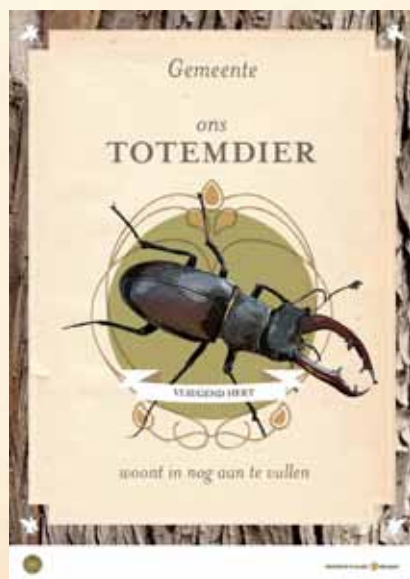
Voorbeeld 2

Maar ook in Beersel zaten ze niet stil. Hier kan je lezen wat we over de **gemeenteschool van Huizingen** terugvonden in het nieuws:

De kinderen van het vijfde leerjaar van de gemeenteschool van Huizingen bouwden vol overgave een broedhol voor de vliegende herten, sinds kort officieel de favoriete totemdieren van de gemeente Beersel. Dit insect is met uitsterven bedreigd en komt alleen nog voor in de buurt van Huizingen en Dworp. Door hen een broedhol te geven in de Beemd en op tien andere plaatsen, wil men hun aantal weer opdrijven.

Elke gemeente heeft een beetje zijn eigen biodiversiteit. In het Hageland leven bv. niet dezelfde diersoorten als in het Pajottenland. Daarom krijgen alle gemeenten de kans om enkele 'koesterdieren' of 'koesterplanten' te kiezen. Beersel beet de spits af en koos voor de karwijselie, het vliegend hert, de vuursalamander, de iepenpage, de grootoorvleermuis, de steenuil, het zandblauwtje, de geelgors, de papegaaizwam en de rivierdonderpad. Gemeenten kunnen één koesterdier uitroepen tot hun favoriete koesterbuur of totem. Beersel koos hier voor het vliegend hert. En de leerlingen van Huizingen waren maar wat blij dat ze konden bijdragen aan de effectieve bescherming ervan.

Bron: nieuwsblad.be

Voorbeeld 3

Tot slot laten we de **gemeentelijke basisschool van Wezemaal** aan het woord. Zij werkten samen met de gemeente en de plaatselijke afdeling van Natuurpunt rond de Steenuil. Vanuit de gemeente Rotselaar werd in het kader van het jaar van de biodiversiteit een project opgestart rond steenuilen. Dit verloopt samen met Natuurpunt en er werd ook medewerking gevraagd aan enkele scholen. Voor GBS Wezemaal was dit een unieke kans:

"We werken sinds enkele jaren intensief aan milieuzorg op school en dit leek ons een leuk project. Na enkele vergaderingen met alle betrokken partijen kreeg het project vorm. We kozen ervoor om vooral te werken met de kinderen van het 5de leerjaar. Zij kunnen immers dit project het komende jaar nog mee opvolgen, terwijl onze zesdeklassers dan reeds uitgevlogen zijn naar andere scholen. De kinderen kregen eerst van enkele mensen van Natuurpunt uitleg over de steenuil. Ze leerden hiermee het dier beter kennen. Er werd ook aan hen duidelijk gemaakt welke gebieden een steenuil verkiest om te paren en zich voort te planten.

Vervolgens werd er in de gemeente op zoek gegaan naar mogelijke plaatsen voor de nestkasten van de steenuil. Hierop werd enthousiast gereageerd. Nadien was het aan de kinderen (samen met leerlingen van het Montfortcollege) om de nestkasten in elkaar te zetten. (Onze school maakte er 5, het Montfortcollege 15). En op 22 mei was het dan zover. Het charter met de gemeente Rotselaar werd die dag ondertekend en we overhandigden de nestkasten. Nadien hebben we, onder leiding van de mensen van Natuurpunt, een wandeling gemaakt naar de plaats waar de eerste nestkast gehangen werd.

Voor iedereen op school was het een leerrijke en leuke ervaring. We gaan dit in de toekomst ook mee verder opvolgen en we zijn heel blij dat we, samen met de gemeente en Natuurpunt, op een fijne en educatieve manier kunnen samenwerken."

TIP

Heeft jouw school een leuke actie rond één van de koesterburen op poten gezet? Stuur ons gerust een tekst en wat fotomateriaal door! mos@vlaamsbrabant.be

Aanbod

Educatief aanbod voor scholen

Provincie Vlaams-Brabant, de regionale landschappen, maar ook tal van andere organisaties hebben een educatief aanbod dat aansluit bij de campagne. In deze lijst verzamelen we een aantal activiteiten van de provincie en van de regionale landschappen. Nieuwe initiatieven en het aanbod van partners vind je terug op www.koesterburen.be.

Wat	NATUURUITLEENKOFFERS
Wie	Provincie Vlaams-Brabant, regionale landschappen, Inverde
Doelgroep	Kleuter-, lagere en secundaire scholen, verenigingen
Inhoud	Op heel wat plaatsen in de provincie kan je koffers ontlenuen vol educatief materiaal. Ontdek met de kleuters het leven van het lieveheersbeestje, doe onderzoek met de kinderen in de poel, ga op onderzoek in het bos ... In de natuuruitleenkoffers vind je een handleiding en veldwerkmateriaal om zelf aan de slag te gaan
Waar	In een 10-tal uitleenpunten verspreid over de hele provincie. Een overzicht van de uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme
Hoe	Reserveer tijdig een koffer bij één van de uitleenpunten.
Contact	De contactgegevens van de verschillende uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme

Wat	NATUURBEHEERSPEL
Wie	Provincie, Natuurpunt
Doelgroep	lagere scholen, verenigingen (kinderen 11 - 12 jaar)
Inhoud	Kinderen leren op een actieve manier het begrip 'biodiversiteit' kennen, en zien in hoe ze door een goed beheer heel wat plant- en diersoorten kunnen redden.
Waar	In verschillende uitleenpunten in de provincie. Een overzicht van de uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme
Hoe	Reserveer tijdig een koffer bij één van de uitleenpunten
Contact	De contactgegevens van de verschillende uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme

Wat	NATUURBOX
Doelgroep	Kleuter-, lagere en secundaire scholen
Inhoud	Een box vol boeken die inspiratie kunnen geven of kunnen helpen bij het uitwerken van natuurprojecten op school. Met onder andere praktische boeken over de aanleg van een ecologische moestuin, de aanleg van een natuurlijke poel, de ecologische kweek van kleinfruit, inspiratie voor een natuurlijker speelplaats, permacultuur...
Waar	In uitleenpunt 'Provinciehuis' in Leuven.
Contact	www.vlaamsbrabant.be/nme nme@vlaamsbrabant.be - 016/ 26 72 44

Wat	EEN BEROEMDE WERELDREIZIGER - LESSENPAK-KET OVER DE ZWALUW
Wie	Regionaal Landschap Groene Corridor, Regionaal Landschap Noord-Hageland
Doelgroep	kleuter-, lagere school en eerste graad secundair onderwijs
Inhoud	Een powerpointpresentatie, een brochure, krantenknipsels, knutselopdracht, een educatief spel: zwaluwbord, poëzie en een inventarisformulier zwaluwnesten.
Contact	Regionaal Landschap Groene corridor: educatie@rlgc.be of 02-253 43 04 Regionaal Landschap Noord-Hageland: info@rlnh.be of 016-63 59 54

Wat	SPEL: 'AKKERVOGELS: DE HELDEN VAN DE VELDEN!'
Wie	Regionaal Landschap Zenne, Zuun en Zoniën
Doelgroep	kinderen van 8 tot 12 jaar; scholen, jeugdverenigingen
Inhoud	Het akkervogelspel 'De helden van de velden!' is een terreinspel en wordt in groep gespeeld met minstens 10 deelnemers. Het spel wordt gespeeld als afsluiter van een akkerwandeling, waarbij de kinderen de leefomgeving van akkervogels op het terrein zelf hebben waargenomen en besproken. Het spel bestaat uit een infomap, een CD met akkervogelgeluiden, een powerpointpresentatie, een handleiding, vogelkaartjes, een evaluatieblad en spelregels.
Distributie	Aan te vragen of te downloaden via www.rlzzz.be
Contact	Regionaal Landschap Zenne, Zuun en Zoniën: info@rlzzz.be of 02-452 60 45 - www.rlzzz.be

Wat	EIKELMUISPEL 'FRUITDIEFJES'
Wie	Natuurpunt, Provincie
Doelgroep	kinderen van 8 tot 12 jaar
Inhoud	Samen met je teamgenoten kruip je in de vacht van de eikelmuis. Je ontwaakt uit je winterslaap en volgt haar levensweg een heel jaar lang tot aan het begin van de volgende lente. Je zult voedsel moeten verzamelen, een partner zoeken, een nest maken en gevaren trotseren. Een actief spel over het leven van de eikelmuis.
Distributie	In uitleenpunten in de provincie. Een overzicht van de uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme
Hoe	Reserveer tijdig een koffer bij één van de uitleenpunten
Contact	De contactgegevens van de verschillende uitleenpunten vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme

Wat	SPEL "MOORD IN DE POEL"
Wie	Regionaal Landschap Noord-Hageland, Regionaal Landschap Zenne, Zuun en Zoniën, provinciedomeinen; verschillende uitleenpunten in de provincie
Doelgroep	kinderen van 9 tot 12 jaar; scholen, jeugdverenigingen
Inhoud	De educatieve spelkoffer 'Moord in de poel' laat jongeren tussen 9 en 12 jaar het klassieke wateronderzoek op een spannende manier beleven.
Hoe	In een aantal provinciedomeinen en bij een aantal Regionale landschappen kan je het spel onder leiding van een geschoolde 'commissaris' spelen. Daarnaast kan je ook de koffer ontlennen.
Contact	Overzicht van activiteiten en locaties vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme . Regionaal Landschap Zenne, Zuun Zoniën, 02-452 60 45 www.rlzzz.be Regionaal Landschap Noord-Hageland, 016-635 954 www.rlnh.be

Wat	BEGELEIDE NATUURACTIVITEITEN
Wie	Provincie Vlaams-Brabant, regionale landschappen, Inverde
Doelgroep	kleuter-, lagere en secundaire scholen, verenigingen
Inhoud	Met klassen en groepen kan je onder leiding van een ervaren gids heel wat natuuractiviteiten beleven. De programma's worden regelmatig aangepast.
Waar	In de provinciedomeinen in Kessel-Lo, Diest, Huizingen en Zoutleeuw. In de gemeenten van het Regionaal Landschap Groene Corridor (Noord-westen van de provincie), in Villa Coremans in Aarschot en in Inverde in Hoeilaar
Hoe	Reserveer via de plaatselijke educatieve medewerkers
Contact	Overzicht van activiteiten en locaties vind je op www.vlaamsbrabant.be/nme Provinciedomein Halve Maan in Diest, 013-35 86 59 Provinciedomein Het Vinne in Zoutleeuw, 011-88 89 73 Provinciedomein Kessel-Lo, 016-25 47 45 Provinciedomein Huizingen, 02-383 00 28 Regionaal Landschap Groene Corridor, 02-253 43 04 Regionaal Landschap Noord-Hageland, 016-63 59 54 Inverde Hoeilaar, 02-658 24 94

Wat	EDUCATIEF NATUURBEHEER
Wie	Natuurpunt, provincie Vlaams-Brabant
Doelgroep	kinderen 10-12 jaar
Inhoud	Educatief Natuurbeheer laat kinderen van de derde graad van de basisschool de natuur beleven. Het project is gratis en bestaat uit drie fasen. Eerst komt de educatieve medewerker van Natuurpunt in de klas vertellen over natuur. Vervolgens gaan de kinderen een dagje helpen bij het beheer van een natuurgebied in de schoolbuurt. In de lente, als de natuur weer helemaal wakker is, komen de kinderen opnieuw naar 'hun' stukje natuur kijken. En als alles goed verloopt, krijgen ze bovendien het brevet 'Natuurbeheerder Junior' overhandigd.
Waar	Dag 1 in de school, dag 2 en 3 in een natuurgebied dicht bij de school.
Contact	Educatief Natuurbeheer Vlaams-Brabant 0477-88 08 26 of 0477-82 38 00

Wat	UITLEENBARE TENTOONSTELLING 'BIODIVERSITEIT'
Wie	Provincie Vlaams-Brabant
Doelgroep	Bevolking Vlaams-Brabant via gemeenten, verenigingen, cultuurcentra, scholen, bibliotheken ...
Inhoud	Biodiversiteit: het is geen eenvoudig begrip. Nochtans komt iedereen in zijn of haar dagelijks leven ermee in aanraking. In de tentoonstelling 'Biodiversiteit, alles hangt samen' kom je alles te weten over biodiversiteit als kloppend hart van onze planeet en onderdeel van ons leven. De tentoonstelling bestaat uit een aantal hoofdstukken (ons dagelijks leven, onze behoeften, onze uitdagingen en onze hulpbronnen) waaronder telkens concretere thema's aan bod komen, zoals consumeren, toerisme en landbouw. Elk thema omvat twee tentoonstellingspanelen: ■ een eerste met daarop duidelijke informatie over het thema in combinatie met twee prachtige foto's ter illustratie. Dezelfde informatie wordt op kinderniveau weergegeven in het kinderparcours, geschikt voor kinderen van 6 tot 10 jaar. ■ het tweede paneel spitst zich toe op de provinciale campagne voor meer biodiversiteit 'Je hebt meer burens dan je denkt'. Er wordt de link gelegd met het thema en de biodiversiteit in de provincie Vlaams-Brabant. Zo komt biodiversiteit voor de bezoeker hopelijk een stapje dichterbij huis. De koesterschijf met de soorten en de leefgebieden maakt uiteraard ook deel uit van deze tentoonstelling
Praktisch	De tentoonstelling bestaat uit 3 delen, die apart en uitzonderlijk samen ontleend kunnen worden. Ze omvatten panelen van 1.5 meter en 1 meter breedte met een totale lengte van respectievelijk 21.5 meter (deel 1), 21.5 meter (deel 2) en 19 meter (deel 3). Ontlening gebeurt via de uitleendienst van de provincie Vlaams-Brabant. De ontlendingsvoorwaarden, een overzicht en een inzageversie van de 3 delen zijn te vinden op de website van de uitleendienst.
Contact	Uitlenen van de tentoonstelling kan via de uitleendienst van de provincie, www.vlaamsbrabant.be/uitleendienst (Zoekterm "biodiversiteit").

Info

Provincie Vlaams-Brabant
Lien Loonbeek, dienst leefmilieu
tel. 016-26 72 37
fax. 016-26 72 61
mos@vlaamsbrabant.be

Jean-Pol Olbrechts, gedeputeerde voor leefmilieu
tel. 016- 26 70 22
jean-pol.olbrechts@vlaamsbrabant.be

www.vlaamsbrabant.be
www.milieuzorgopschool.be

